

Els paisatges d'atenció especial

XEVI MIQUEL / DAVID PAVÓN
NARCÍS SASTRE / JOSEP PINTÓ > TEXT

Arreu hi ha paisatges que presenten característiques molt singulars, i que destaquen bé per la presència d'elements naturals amb un alt valor de conservació, bé per la configuració del mosaic paisatgístic que ha resultat d'una activitat humana. També hi ha paisatges que sobresurten perquè estan sotmesos a dinàmiques de transformació territorial molt intenses. Tots aquests paisatges necessiten polítiques de gestió especials, orientades tant a la conservació dels seus trets específics més valuosos com a una ordenació paisatgística que corregeixi els efectes perversos de les dinàmiques accelerades de transformació territorial.

En el conjunt de les comarques gironines s'han identificat quatre paisatges d'atenció especial: el del litoral, el de l'àrea urbana de Girona, el de la vall d'en Bas i el dels Aspres d'Empordà.

Litoral gironí

Si es ressegueix el litoral gironí de nord a sud es podrà copsar de primera mà l'extraordinària diversitat de la costa gironina: un compendi de formes, colors, sensacions, usos, i també abusos. S'hi troben sectors de costa alta i de costa baixa, espais totalment urbanitzats amb fragments d'espais de vegetació natural, muntanyes i planes, dunes i aiguamolls. Al costat de les petites cales de còdols del cap de Creus, de colors grisencs i amb

predomini de les formes geològiques, hi ha llargues platges extenses com les de Pals o Platja d'Aro; tot plegat impregnat de la llum pròpia de la Mediterrània, referent simbòlic de l'imaginari paisatgístic col·lectiu.

L'amalgama d'elements que formen el paisatge és el producte d'un conjunt de processos naturals i dinàmiques socioeconòmiques que han tingut lloc al llarg de la història de cada indret. La consolidació del turisme ha estat, però, un element cabdal en la transformació de la Costa Brava. El sector turístic constitueix avui un dels principals actius econòmics de les terres gironines. Els abusos urbanístics dels períodes en què la voluntat de creixement econòmic a curt termini va prevaldre per sobre dels criteris ambientals i paisatgístics s'han de contrarestar actualment amb una major sensibilitat en aquestes qüestions.

La situació de degradació del paisatge d'alguns espais de la costa gironina imposa la necessitat d'un compromís per part de l'Administració i els agents socioeconòmics de cara a la preservació dels elements més valuosos i la regeneració dels paisatges malmesos, una estratègia que a més de ser recomanable per si mateixa ha de permetre el manteniment de l'activitat turística en el futur. El Debat Costa Brava celebrat l'any 2003, el Pla director urbanístic del sistema costaner o la redacció d'un Catàleg d'espais

>> *Platja de Sant Pol, a Sant Feliu de Guíxols.*
FOTO: JORDI PUIG.

>> *Un dia de verema als
Aspres, a l'Alt Empordà.*
FOTO: JORDI PUIG.

>> *La successió d'edificis a primera línia de mar esdevé una barrera visual infranquejable.*

FOTO: JORDI PUIG.

d'interès paisatgístic per part dels Naturalistes de Girona són diferents aproximacions a la necessitat de reconsiderar, en clau estratègica, la Costa Brava. En aquest marc, la declaració del conjunt del litoral gironí com a paisatge d'atenció especial té la voluntat d'establir mesures i accions concretes que permetin salvaguardar tots els elements singulars del paisatge de la façana marítima, sense oblidar la necessitat de regenerar els sectors més degradats.

Àrea urbana de Girona

L'àrea urbana de Girona sobrepassa els límits administratius de la mateixa ciutat. Els anys 60 es va experimentar un gran creixement urbanístic en el conjunt del pla de Girona, especialment fort a la primera corona de la ciutat, la qual cosa va suposar l'aparició de nous tipus de paisatges urbans i va comportar també que es difuminés la frontera entre la ciutat i el camp. El massiu flux d'immigrants que va arribar va fer que l'Administració pública hi hagués d'intervenir mitjançant la construcció de polígons i blocs d'habitatges, els quals, amb major o menor fortuna, formen part del paisatge actual del nucli central del pla de Girona. L'expansió urbana de la ciutat de Girona va arribar a justificar l'annexió administrativa d'altres municipis de la plana que, fruit del ma-

teix creixement urbanístic, havien format un continu urbà ben definit morfològicament. Aquest va ser el cas de Santa Eugènia de Ter, Palau-sacosta, Sant Daniel i, temporalment, Salt i Sarrià de Ter.

Durant el transcurs dels darrers 30 anys el sistema urbà de Girona s'ha anat consolidant mitjançant l'aparició d'una dinàmica descentralitzadora. L'esgotament del sòl urbanitzable a Girona ha fet que, de manera progressiva, el creixement urbanístic es localitzés als municipis del voltant, especialment als del sud de la capital, on la topografia del terreny és menys accidentada i permet ocupar solars fins al moment utilitzats per a usos agrícoles.

Girona ha anat configurant amb els anys una gran unitat morfològica i funcional. El sistema pivota a l'entorn de l'àrea urbana central (que engloba la mateixa Girona, Salt i Sarrià de Ter), els principals eixos viaris i ferroviaris i, de forma creixent, el conjunt que formen l'aeroport Girona – Costa Brava i el CIM de la Selva.

Als voltants de la ciutat consolidada, especialment al sud, es localitza un àmbit paisatgístic constituït per un territori ondulat, solcat per una extensa xarxa hidrogràfica formada per rieres i torrents de caràcter temporal, on predominen les activitats agrícoles i ramaderes; tot ple-

En el litoral gironí, hi ha sectors de costa alta i de costa baixa; espais totalment urbanitzats amb fragments d'espais de vegetació natural, muntanyes i planes, dunes i aiguamolls

d'oci, etc. A la perifèria de l'àmbit hi neixen espais residencials, crescuts a l'entorn d'antics nuclis rurals. Tant el catàleg de paisatge com el Pla director urbanístic de l'àrea urbana de Girona reclamen la necessitat de preservar alguns espais, atesa la seva funció de connectors ecològics i paisatgístics.

Vall d'en Bas

La vall d'en Bas es troba envoltada pels relleus del Puigsacalm, la serra de Santa Magdalena, el Collsacabra i els turons volcànics de la Garrotxa. Té el seu origen en l'efecte de les colades de lava emeses pels volcans. Les colades es van orientar seguint el pendent, van ocupar els cursos dels rius, van reblir les valls i les van convertir en planes molt fèrtils. Un dels exemples més destacats és el cas de la vall d'en Bas, la qual ha adquirit una horitzontalitat gairebé perfecta gràcies a la presa natural que va formar, a la seva entrada, la colada basàltica emesa pel volcà Croscat. El barratge de l'aigua va ocasionar una alteració en el drenatge de la vall fins a convertir-la en una zona d'aiguamolls que ha acabat per reblir-se amb el pas dels segles.

Els vessants boscosos que encerclen la vall estan dominats per vegetació de caràcter caducifoli, especialment fagedes i rouredes. A l'entorn de la riera de Joanetes hi ha també algunes pastures de caràcter intensiu encara aprofitades per a la ramaderia, sobretot de caràcter boví.

El Fluvià transcorre pel centre del fons de la vall en sentit sud-nord. És un dels principals elements estructuradors del paisatge. Neix en la unió de diversos torrents a la serra de la Salut i el Grau. Dins l'àmbit del paisatge d'atenció especial rep diferents afluents procedents del Puigsacalm i Santa Magdalena, el sector més plujós de la Garrotxa. Els més importants són la riera de Joanetes i el Gurn i, aigües més avall, la riera de Riudaura. La vegetació de ribera que hi havia al seu llarg ha estat en bona mesura substituïda per plantacions de pollancre, si bé en-

gat configura un interessant i ben definit mosaic agroforestal. Masies, granges i cases aïllades s'aixequen de manera esparsa enmig de la successió de boscos i camps de conreu, tot i que de tant en tant s'hi pot trobar també algun veïnat que agrupa diverses edificacions. Una malla de camins i carreteres de segon i tercer ordre s'encarrega de vertebrar el territori; alhora, aquestes vies exerceixen el rol de punts d'observació del paisatge.

També el riu Ter, per si sol, és capaç de generar un paisatge fluvial amb la suficient força i identitat per ser tractat de manera específica. La presència permanent d'aigua en moviment, de les espècies vegetals pròpies del bosc de ribera, de les deveses i hortes periurbanes que es troben al llarg del seu recorregut i també de construccions lligades a l'aigua, com rescloses, canals o minicentrals hidroelèctriques, doten el Ter d'un caràcter paisatgístic especialment rellevant que no pot ser obviat.

A la perifèria de l'àmbit central de Girona, Salt i Sarrià, s'hi estan desenvolupant un seguit d'activitats i equipaments que transformen aquest entorn. En alguns casos la transformació genera espais plenament urbans, mentre que en d'altres antics paisatges agraris conviuen amb polígons industrials, espais residencials i equipaments comercials, centres

cara s'hi conserven algunes mostres de vernedes d'important valor ecològic.

Al llarg de la segona meitat del segle XX es van produir intenses transformacions en els paisatges de les valls d'Olot. L'agricultura de les planes es va intensificar i es va mecanitzar, amb el cas emblemàtic de la de la vall d'en Bas, que va travessar un procés de concentració parcel·lària a final de la dècada dels 60. La rotació de conreus es va simplificar i el blat de moro va passar a ser la collita protagonista indiscutible, amb l'assistència del reg per aspersió.

Actualment la primacia de les explotacions agroramaderes mecanitzades és absoluta i la vall d'en Bas manté un paisatge

homogeni i endreçat, solcat per masos i per petits nuclis habitats entre els quals és possible resseguir el curs del riu Fluvià i altres cursos tributaris menors a partir de la sanefa de vegetació de ribera que els voreja.

El paisatge del fons de la vall es correspon amb una extensa i fèrtil plana agrícola on la presència de conreus herbacis s'alterna amb petits i mesurats pobles de caràcter rural i residencial. L'heterogeneïtat i harmonia d'aquesta vall la converteixen en un dels principals patrimonis paisatgístics de totes les comarques gironines.

L'execució de les obres de l'eix Vic-Olot i els creixements de les ciutats de les Preses i Olot la poden alterar de forma sensible i irreversible. La conservació dels elements tradicionals de l'agricultura i el disseny de programes per revaloritzar el paisatge de la vall d'en Bas i evitar una excessiva proliferació de parcs solars són algunes de les mesures imprescindibles de cara a la preservació dels seus valors paisatgístics.

Aspres d'Empordà

La vinya és un conreu estès a moltes de les comarques catalanes. Hi ha algunes àrees, però, on les vinyes configuren

La vall d'en Bas és un dels principals patrimonis paisatgístics de totes les comarques gironines. Les obres de l'eix Vic-Olot i els creixements de les Preses i Olot la poden alterar de forma sensible i irreversible

grans superfícies de conreu gairebé monoespecífic, les quals presenten la capacitat de caracteritzar per si mateixes el paisatge del territori que ocupen. Actualment el conreu de la vinya a Catalunya es concentra al Penedès, la Terra Alta, l'Alt Camp i la Conca de Barberà. A l'Alt Empordà la superfície ocupada per la vinya, al voltant de les 3.000 hectàrees, és més petita que la de les comarques esmentades, i es concentra en bona mesura a la meitat septentrional de la comarca.

Als valors inherents al paisatge vinícola s'hi sumen en aquest cas un entorn privilegiat, amb importants valors ecològics, i una relativa proximitat als parcs naturals del cap de Creus i dels aiguamolls de l'Empordà i al paratge natural d'interès nacional del massís de l'Albera. Els motius de la delimitació, la caracterització i l'establiment d'objectius de qualitat paisatgística i de mesures específiques per a aquest espai respon, doncs, tant als valors propis d'un territori marcadament agrícola com a la seva important funció com a connector ecològic i paisatgístic.

El territori comprès dins el paisatge d'atenció especial està en conjunt poc fragmentat per infraestructures i edifi-

cacions, tret de l'autopista AP-7 i l'A-2. El patró d'assentament dels municipis de Capmany, Espolla, Mollet de Peralada, Garriguella, Vilajuïga, Pau i Vilamaniscle és en general compacte. El massís de l'Albera és una fita persistent en l'horitzó. Els espais muntanyosos han proporcionat a aquesta zona els principals materials per a la construcció de murs de pedra seca.

Entre les dinàmiques paisatgístiques més recents s'hi detecta una clara tendència al creixement en formes de baixa densitat, fet que pot comprometre alguns dels majors valors identificats. Als diferents creixements urbans caldrà sumar-hi els efectes de la futura construcció de la via del TGV i diferents parcs eòlics aprovats i projectats.

L'adopció de diferents mesures i accions ha d'ajudar a preservar els valors ecològics, estètics i històrics d'aquests paisatges. Es pretén posar les bases per a la creació d'un marc que potenciï el turisme enològic, un bon complement a l'oferta tradicional del turisme de costa.

**Xevi Miquel, David Pavón,
Narcís Sastre i Josep Pintó**
són geògrafs de la UdG.

>> La plana agrícola de la vall d'en Bas manté uns valors productius i paisatgístics que cal preservar. FOTO: JORDI PUIG.